

Clustervisie verblijfsrecreatie

Cluster Ermelo

Definitief

Provincie Gelderland

Grontmij Nederland bv
Arnhem, 27 juni 2005

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	7
1.1	Groei en krimp.....	7
1.2	Doelstelling clustervisie.....	8
1.3	Aanpak.....	8
1.4	Resultaat.....	9
1.5	Status.....	9
1.6	Afbakening zoekgebied cluster Ermelo.....	10
1.7	Opbouw.....	10
2	Verblijfsrecreatie: product en productiestructuur.....	11
2.1	Inleiding.....	11
2.2	Oorspronkelijk aanbod.....	11
2.3	Kenmerken verblijfsrecreatie.....	12
2.4	Commerciële organisatie.....	16
2.5	Marktontwikkelingen.....	16
2.6	Opgave.....	17
3	Kaderstelling voor groei vanuit omgeving.....	19
3.1	Inleiding.....	19
3.2	Natuur.....	19
3.2.1	Doelstelling.....	19
3.2.2	Kenmerken natuur.....	20
3.2.3	Analyse natuur.....	22
3.2.4	Conclusie natuur.....	23
3.3	Landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	23
3.3.1	Doelstelling.....	23
3.3.2	Kenmerken landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	23
3.3.3	Analyse landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	24
3.3.4	Conclusies landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	26
3.4	Kaderstelling landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	26
4	Visie op de ontwikkeling.....	27
4.1	Inleiding.....	27
4.2	Visie op de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden.....	27
4.2.1	Ontwikkelingsruimte recreatiebedrijven.....	27
4.2.2	Tips voor ondernemers.....	29
4.3	Visie op de economische ontwikkelingsmogelijkheden.....	33
4.3.1	Visie.....	33
4.3.2	Uitvoeringsstrategie.....	34
5	Van visie naar realisatie.....	35
5.1	Uitdaging aan ondernemers.....	35
5.2	Begeleiding van de uitbreidings- en herstructureringsplannen door de provincie en de gemeente.....	35
5.2.1	Randvoorwaarden Groei en Krimp.....	35
5.2.2	(Kwaliteits)criteria.....	36

Inhoud (vervolg)

5.3	Procedure indiening en afhandeling uitbreiding- en herstructureringsplannen	37
5.4	Flankerend beleid noodzakelijk voor de kwaliteitsimpuls	38
	Bijlage 1: Respons cluster Ermelo	39
	Bijlage 2: Marktstrategieën	41
	Bijlage 3: Randvoorwaarden Groei en Krimp	43

Verantwoording

Titel : Clustervisie verblijfsrecreatie Ermelo
Projectnummer : 169281
Documentnummer : 12010283
Revisie : 3
Datum : 27 juni 2005

Auteur(s) : Mw. Ir. L. Dik, mw. Ir. M.E. Laninga, mw. Dr. M.C.C. de
Graaf, dhr. drs. N. Schippers, dhr. drs. W. Roovers,
e-mail adres : Lyda.dik@grontmij.nl
Gecontroleerd : Mw. Ir. Lyda Dik
Paraaf gecontroleerd :
Goedgekeurd : Dhr. C. Nobbe
Paraaf goedgekeurd :

1 Inleiding

1.1 Groei en krimp

Het Centraal Veluws Natuurgebied (CVN) is het grootste aaneengesloten bos- en natuurgebied van Nederland. Dankzij de omvang van dit natuurgebied is de Veluwe een oase van rust voor bezoekers. Dit maakt de Veluwe tot een van de belangrijkste toeristische gebieden voor de verblijfsrecreatie in Nederland. Recreatie en toerisme is één van de snelst groeiende en de meest duurzame sector voor werkgelegenheid en economie op de Veluwe. De aanwezigheid van hoogwaardige natuur vormt een aantrekkelijke basis voor nieuwe investeringen die passen bij het gebied. De kracht van de Veluwe, in termen van rust, ruimte, natuur en cultuur is tevens haar kwetsbaarheid. De grote opgave voor de Veluwe is daarom om verantwoord evenwicht te vinden tussen bescherming en behoud van deze kwetsbare waarden en het ontwikkelen en in stand houden van een verantwoord en duurzaam recreatief gebruik (Veluwe 2010).

Om deze opgave te realiseren is het beleid van de provincie Gelderland er op gericht een kwaliteitsimpuls te genereren voor zowel recreatie en toerisme als voor de natuur. Dit heeft voor de verblijfsrecreatie op het CVN geleid tot het project Groei en Krimp.

Het doel van Groei en Krimp is: *“Om de meest kwetsbare natuur op de Veluwe te ontlasten en ontwikkelingsmogelijkheden voor verblijfsrecreatie te geven op minder kwetsbare plaatsen”*.

Uitgangspunt hierbij is dat ondernemen in de natuur zodanig dient plaats te vinden dat natuur en economie er beiden beter van worden. De inzet van het project Groei en Krimp is dat de Veluwe voor toeristen een aantrekkelijk gebied blijft, maar dat ook ruimte wordt gegeven om de gewenste kwaliteitsimpuls voor de verblijfsrecreatie op de Veluwe te realiseren. Zo richt het project Groei en Krimp zich op positieve gevolgen voor de recreatiebedrijven en de economie op de Veluwe. Bovendien richt het project zich op realisatie van meer aaneengesloten natuurgebied, de eindeloze Veluwe.

Het Reconstructieplan Veluwe heeft het project Groei en Krimp uitgewerkt in zoekgebieden voor recreatieclusters op het CVN en het overige deel van het CVN als krimpgebied voor de verblijfsrecreatie. In het Ontwerp Streekplan Gelderland zijn deze Groei- en Krimpgebieden overgenomen.

Dit project houdt in ruimtelijke zin in dat:

- Groei (in hectares grond) van verblijfsrecreatie op het CVN uitsluitend kan plaatsvinden in de zoekgebieden voor recreatieclusters, zoals aangewezen in het Reconstructieplan Veluwe en het Ontwerp Streekplan Gelderland. In de recreatieclusters krijgt de verblijfsrecreatie onder voorwaarden uitbreidingsruimte. Een van de voorwaarden is dat de uitbreiding past binnen de ontwikkelingsvisie van dat cluster;

- Krimp (in hectares grond) van verblijfsrecreatie moet plaatsvinden in het overige deel van het CVN (buiten de zoekgebieden);
- Het aantal hectares groei en krimp moet elkaar gezien over het hele CVN in evenwicht houden. Het Ontwerp Streekplan Gelderland heeft de grens van het CVN overgenomen als begrenzing van het krimpgebied ten behoeve van de saldering.

Voor elke recreatiecluster is een ontwikkelingsvisie opgesteld, waarin de voorwaarden voor uitbreiding en herstructurering van de verblijfsrecreatie zijn beschreven. Om de gewenste kwaliteitsimpuls op de Veluwe te bereiken dient een uitbreiding en herstructurering van recreatiebedrijven te passen binnen beschreven visie en strategie van de betreffende clustervisie. Deze clustervisie beschrijft de ontwikkelingsmogelijkheden in de recreatiecluster Ermelo zuidoost.

1.2 Doelstelling clustervisie

Deze clustervisie heeft tot doel om:

- Vanuit de gevoeligheid van de natuur en de ruimtelijke kwaliteit van het gebied aan te geven waar de ontwikkelingsruimte voor de recreatieondernemers in de cluster Ermelo ligt;
- De ruimtelijke en economische ontwikkelingsrichting te schetsen die tot een kwaliteitsimpuls voor de recreatiesector en de natuur leidt;
- Een handreiking aan te bieden voor ondernemers om met kansrijke uitbreidingsplannen te komen;
- Een afwegingskader aan te reiken voor het beoordelen van plannen.

1.3 Aanpak

Deze clustervisie beschrijft de ruimtelijke en economische ontwikkelingsrichting voor de cluster Ermelo. Grontmij Nederland bv en ZKA consultants en planners hebben opdracht gekregen om vijf clustervisies op te stellen. Dit betreffen clustervisies voor de clusters Ermelo zuidoost, Speuld, Garderen, Otterlo en Lunteren - Wekerom.

Deze clustervisie is in nauwe samenwerking met betrokkenen opgesteld. Met name met de recreatiebedrijven die in een zoekgebied recreatiecluster liggen heeft een intensief overleg- en communicatietraject plaatsgevonden. Dit is nodig, omdat de informatie over de bestaande situatie op de recreatiebedrijven en de aanwezige toekomstplannen en –wensen een belangrijk gegeven vormen voor de inhoud van de clustervisie.

Andere belangrijke partners bij het opstellen van deze visies zijn de betreffende gemeenten en de terreinbeheerders van de bossen en de natuur in deze clusters.

Bij het opstellen van de clustervisie is aandacht besteed aan:

- De belangen van de individuele bedrijven;
- De toegevoegde waarde voor het totale toeristisch-recreatieve product 'de Veluwe';
- De ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

Om te komen tot deze ontwikkelingvisie zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Een toeristisch-recreatieve marktverkenning, een beleidsverkenning en een natuurverkenning;
- Veldbezoeken met natuurbeherende instanties;
- Interviews met de recreatieondernemers in de cluster;
- Expertmeetings natuur en recreatie;
- Workshop per cluster;
- Eindpresentatie per gemeente;
- Rapportage.

1.4 Resultaat

Het resultaat van deze clustervisie geeft duidelijkheid over de mogelijkheden voor uitbreiding van de verblijfsrecreatie in de aangewezen recreatieclusters en de meest geschikte vorm waarin dat zou kunnen. De provincie Gelderland stelt deze clustervisie vast als Streekplanuitwerking. De gemeente vertaalt deze visie in een ontwerpbestemmingsplan en flankerend beleid.

De clustervisie bevat een ruimtelijke en economische visie op de ontwikkelingsmogelijkheden en een strategie voor de cluster Ermelo zuidoost. Naast een visie zijn stappen beschreven die gevolgd moeten worden om voor groei-ruimte in aanmerking te komen. Behalve dat ambtenaren en bestuurders deze visie en criteria zullen gebruiken bij het beoordelen van een verzoek om uitbreiding, is het voor recreatieondernemers tevens een hulpmiddel bij het opstellen van hun bedrijfsplan.

Naast deze clustervisie zijn een drietal achtergronddocumenten opgesteld, waarin ter ondersteuning gedetailleerde informatie te vinden is over de resultaten van de verkenning van natuur, beleid en de recreatief-toeristische markt. Het betreffen de achtergronddocumenten Natuurverkenning (documentnummer: 12010281), Beleidsverkenning (documentnummer: 12010282) en de Marktverkenning (documentnummer G14.4.028).

1.5 Status

De clustervisies vormen een belangrijke ondergrond voor het al dan niet toestaan van uitbreidingen van de recreatieterreinen door de overheid. Zij zijn een belangrijk inhoudelijk beleidsdocument voor de gemeente, voor wat betreft haar (planologisch) beleid t.a.v. de ontwikkeling van de verblijfsrecreatie in het CVN.

Vanuit haar verantwoordelijkheid voor het project Groei en Krimp voor het hele CVN zijn de clustervisies ook voor de provincie belangrijke inhoudelijke onderdelen van het project Groei en Krimp. Daarom worden de visies zowel door gemeenten als door de provincie vastgesteld/geaccordeerd.

Vaststelling door de gemeenteraden geeft aan de clustervisies de status van gemeentelijk beleidsdocument. Vanuit de provincie wordt voorgesteld de clustervisies de status te geven van een streekplanuitwerking.

2 Verblifsrecreatie: product en productiestructuur

2.1 Inleiding

Samengesteld karakter

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van een analyse van de structuur van het toeristische product in de cluster Ermelo beschreven. Het toeristische product van de cluster Ermelo valt onder te verdelen in:

- Oorspronkelijk aanbod: niet specifiek of primair voor recreatie en toerisme ontwikkeld, maar waarvan wel belangrijke toeristisch-recreatieve potenties kunnen worden afgeleid. Dit is relatief inelastisch, c.q. ligt voor lange tijd vast. Voorbeelden zijn de geografische ligging en de cultuurhistorie;
- Afgeleid aanbod: specifiek c.q. mede voor recreatie en toerisme ontwikkeld, en meer flexibel van karakter. In deze studie ligt de nadruk op de aanbieders van verblijfsmogelijkheden. De private sector biedt hoofdzakelijk dit aanbod aan. Het betreft vooral midden- en kleinbedrijf naast enkele grotere aanbieders (ketens);
- Organiserend vermogen: alle (commerciële) organisaties, die te maken hebben met toerisme, waarbij de verleende diensten niet direct een toeristisch product aanbieden, maar hiertoe toegang verschaffen. Deze diensten zijn: promotie, informatievoorziening, arrangementen en dergelijke.

In bijlage 1 staan de bedrijven vermeld waar in het kader van deze studie in de cluster Ermelo mee is gesproken over de huidige stand van zaken en de toekomst van het bedrijf. Deze studie beperkt zich tot deze bedrijven. In verband met de vertrouwelijkheid van de verstrekte bedrijfsgegevens en gegevens van de ondernemers zijn de resultaten niet te herleiden tot concrete bedrijfssituaties. Dit betekent dat de resultaten kwalitatief zijn aangeduid en zijn cijfers in gemiddelden vermeld.

2.2 Oorspronkelijk aanbod

Uitstekend ontsloten cluster

In de kern Ermelo wonen circa 25.000 inwoners en is een relatief groot aanbod van voorzieningen aanwezig. Ermelo kent een goede ontsluiting en is gelegen nabij verschillende steden (Amersfoort, Harderwijk). De goede ontsluiting en de aanwezigheid van een basispakket van voorzieningen zijn in het verleden altijd de aanleiding geweest om zich te vestigen. Karakteristiek voor Ermelo zijn de tradities en cultuur. In de omgeving zijn een aantal militaire complexen aanwezig.

Diverse en aantrekkelijke omgeving

De groeicluster Ermelo is gelegen op de rand van de Veluwe. Ermelo is gelegen in de Veluwe bossen, nabij het Veluwemeer en wordt omringd door heide

en natuur. Ermelo heeft een rijke geschiedenis. Zo zijn op het grondgebied van Ermelo bewijzen van enkele van de oudste nederzettingen van de Veluwe gevonden. De schaapskooi en de eeuwenoude grafheuvels op de Ermelosche Heide bieden voor bezoekers een blik in de geschiedenis van Ermelo. Daarnaast zijn er in Ermelo verschillende landgoederen, zoals kasteel Staverden, de verblijfplaats van de witte pauwen, hét symbool van Ermelo.

2.3 Kenmerken verblijfsrecreatie

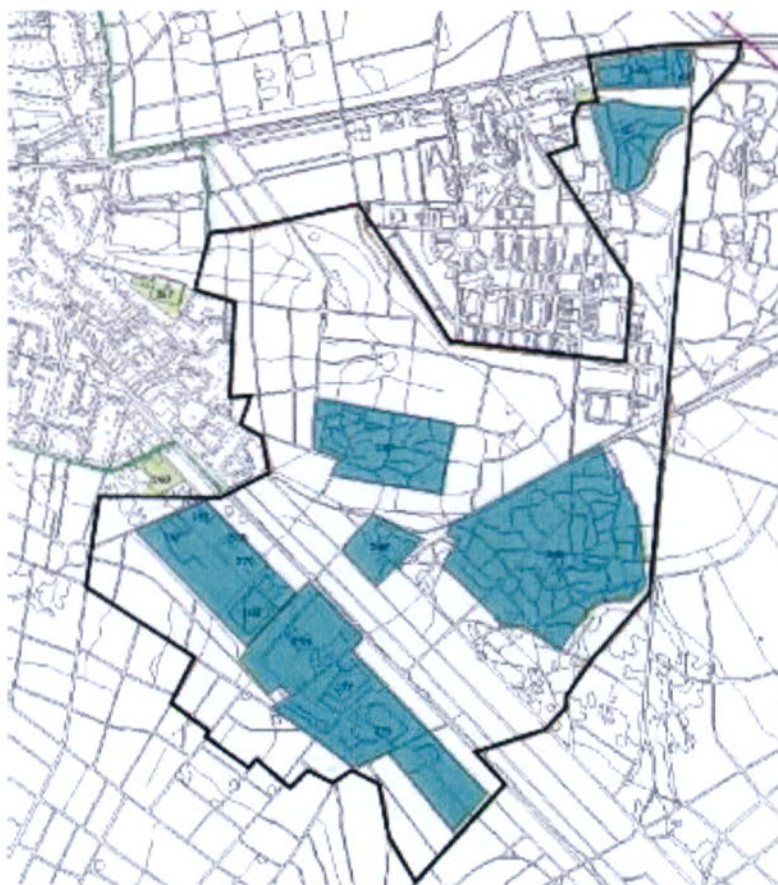
In deze paragraaf is onder andere ingegaan op de volgende kenmerken van de recreatiebedrijven in de cluster:

- Professionaliteit;
- Toeristische capaciteit;
- Productiviteit;
- Product/marktmix;
- Financieringsbasis.

Concentratie van aanbod

In de onderstaande figuur (2.1) is het zoekgebied van de cluster Ermelo Zuidoost weergegeven. Het zoekgebied is op de kaart aangegeven met een oranje lijn. De groen gemarkeerde delen op de kaart zijn de percelen waar in het bestemmingsplan verblijfsrecreatie is toegestaan. De spreiding van de recreatiebedrijven vertoont twee concentraties:

- een grote concentratie rondom de Drieërweg ;
- en een concentratie ten oosten van Ermelo aan de Leuvenumseweg.

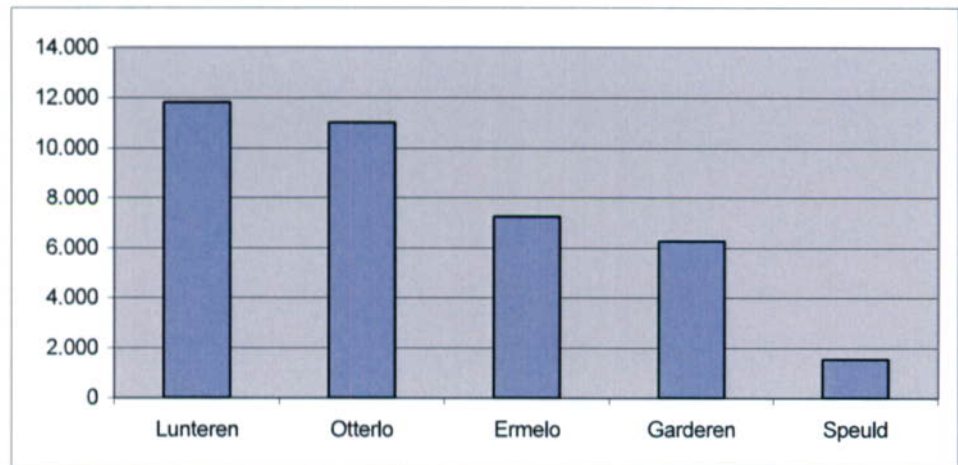
Figuur 2.1: Kaart van zoekgebied groeicluster Ermelo Zuidoost

Redelijk gezonde bedrijven

Het grootste deel van de ondernemers is voltijd met hun recreatieonderneming bezig (80%). De meeste ondernemingen (voor zover de gegevens bekend zijn) hebben een redelijk gezonde financiële basis (solvabiliteit). Alle onderzochte ondernemers willen de komende jaren hun bedrijf voortzetten.

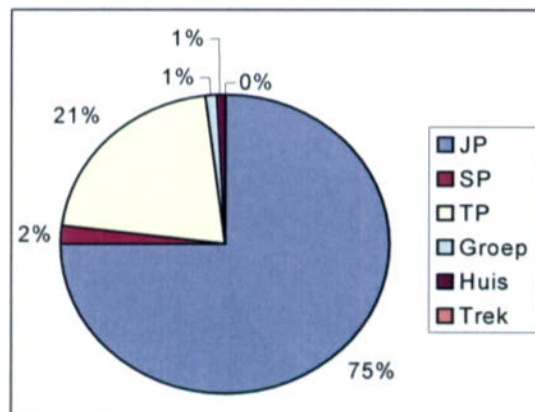
Capaciteit eenzijdig

De recreatiebedrijven in de cluster hebben een gezamenlijk circa 7.250 slaapplaatsen. Deze slaapplaatsen zijn de feitelijke productiecapaciteit van de cluster.

Figuur 2.2: Capaciteit van de vijf clusters

Van de slaapplaatsen bestaat 98% uit kampeerplaatsen (jaarplaatsen, seizoensplaatsen en toeristische plaatsen, zie figuur 2.3). Slechts een beperkt deel van de slaapplaatsen wordt aangeboden in een groepsaccommodatie, in huisjes of in trekkershutten. Op de Veluwe en in Nederland bevindt zich respectievelijk 72% en 73% van de slaapplaatsen op kampeerbedrijven. Het kamperen maakt dus een relatief groot deel uit van de productiecapaciteit van de cluster. Bij de verdeling van slaapplaatsen op kampeerbedrijven valt binnen het kamperen het relatief grote aandeel jaarplaatsen op.

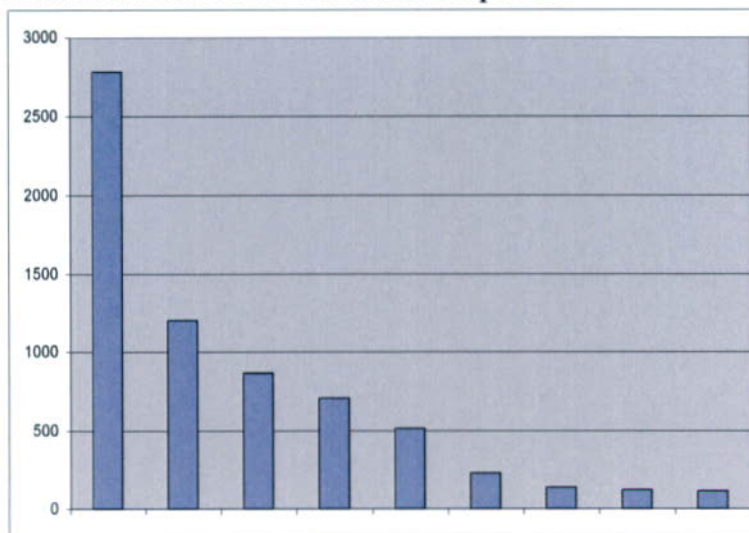

Figuur 2.3: Verdeling van slaapplaatsen in de cluster¹

¹ JP: Jaarplaats, SP: seizoensplaats, TP: Toeristische plaats, Groep: Groepsaccommodatie, Huisje: Huisje/bungalow, Trek: Trekkershut

Grote verschillen in omvang

Tussen de verschillende bedrijven zijn grote verschillen in de hoeveelheid slaapplekken (zie figuur 2.4). De twee bedrijven met de meeste slaapplekken hebben samen circa 60% van de totale capaciteit.

Figuur 2.4: Verdeling van capaciteit slaapplekken per bedrijf in de cluster

Gemiddelde productiviteit laag

De jaarlijkse productiviteit van de recreatiebedrijven in de cluster Ermelo bedraagt circa € 38.000 per hectare en is hiermee laag². Dit is onder het gemiddelde van de productiviteit in de vijf clusters (€ 45.000/ha). Een verklaring hiervoor lijkt vooral de product/marktmix zijn.

Enkele bedrijven met veel voorzieningen

Een beperkt aantal grote en middelgrote bedrijven hebben een relatief uitgebreid voorzieningenpakket. De overige bedrijven bieden weinig voorzieningen, bijvoorbeeld alleen een speelterrein of een sportveld. De kwaliteit van de bedrijven is naar binnen gericht.

Een bereikbaar buiten in het groen

De gasten komen voornamelijk uit Nederland, met een accent op Noord-Holland. De nabijheid van Ermelo speelt een belangrijke rol bij de keuze voor een verblijf in de cluster. Bijna alle ondernemers geven aan dat de senioren (stellen 50+) hun voornaamste doelgroep zijn. Voor ongeveer een kwart van de ondernemers zijn gezinnen met jonge kinderen (0 tot 6 jaar) ook een belangrijke doelgroep. Deze doelgroep is vooral gebonden aan de schoolvakanties. De indruk bestaat dat de aanwezigheid van voorzieningen in belangrijke mate de doelgroepen selecteert.

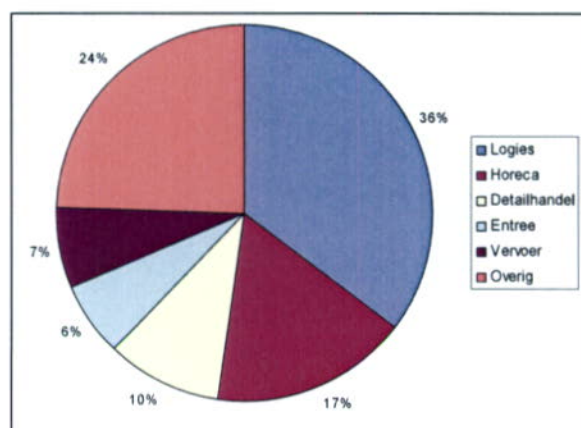
Het belangrijkste motief van de gasten om naar de bedrijven in de cluster te komen is de behoefte aan een groene en rustige omgeving. Op sommige bedrijven (voornamelijk met vaste staanplaatsen) is de behoefte aan gezelligheid (ook) een belangrijk motief.

² De gehanteerde productiviteit is de gerealiseerde omzet per hectare.

Toerisme belangrijke inkomstenbron

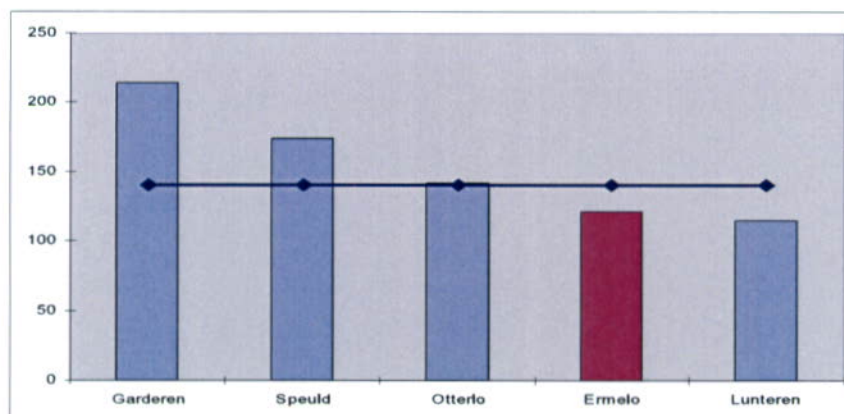
De economische betekenis van de recreatiebedrijven voor Ermelo is indicatief geraamd³ met het ZKA-Recron model op basis van kengetallen van CBS en uit het CVO en de resultaten uit de gesprekken met recreatiebedrijven uit de cluster.

De totale bestedingen bedragen jaarlijks circa € 8 miljoen. Deze bestedingen betekenen een werkgelegenheidseffect van ongeveer 150 banen.

Figuur 2.5: Verdeling van de bestedingen in de cluster

Omgerekend naar hectare resulteren de hectares verblijfsrecreatie in de cluster Ermelo in jaarlijks € 120.000 aan bestedingen per hectare. In vergelijking met de andere clusters is dit minder dan gemiddeld. Een mogelijke verklaring is de product/marktcombinatie. In vergelijking met bijvoorbeeld een bungalow of een groepsaccommodatie die het hele jaar door verhuurd kunnen worden aan verschillende gasten/groepen zijn de economische effecten van een jaarplaats relatief klein. In vergelijking met andere clusters kan gesteld worden dat Ermelo de capaciteit onvoldoende benut.

Figuur 2.6: Bestedingen per hectare verblijfsrecreatie per cluster

Ondanks de relatief lage bestedingen per hectare in vergelijking met de clusters speelt het toerisme met een economische betekenis van € 8 miljoen een belangrijke rol voor een vitale gemeenschap, want toerisme en recreatie brengt belangrijke impulsen voor:

³ Het uitvoeren van een toeristisch economische effect meting ligt buiten de scope van deze studie. Ter indicatie is de economische betekenis daarom geraamd op basis van bekende kengetallen.

- Meer werk en/of compensatie voor sectoren waar het wat minder gaat;
- Meer bestedingen, zodat er een extra 'drager' is voor bestaande voorzieningen waarvan ook de bevolking gebruik maakt (horeca, winkels);
- De zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de gemeenschap, zodat basisvoorzieningen (verzorging, cultureel, sport, etc.) op peil kunnen blijven;
- Eigen identiteit en imago, waar ook andere activiteiten profijt van kunnen hebben.

Grote uitbreidingswens

Een belangrijk deel van de recreatieondernemers heeft plannen om uit te breiden. De uitbreidingsplannen van de ondernemers bevinden zich meestal in het stadium van idee- en planvorming. Het feit dat de plannen (nog) niet meer concreet of realistisch zijn, wordt door de ondernemers vooral verklaard door de onmogelijkheden en blokkades in het verleden.

2.4 Commerciële organisatie

Weinig samenwerking

De gebruiksmogelijkheden van de omgeving en het planologische regiem hebben er toe geleid dat de toeristische ondernemers in het gebied op eigen kracht aan hun attractiviteit zijn gaan werken. Hierdoor ontstond geen hechte structuur in de sector en een verweving met de omgeving, maar juist een 'eilandenrijk' van aanbieders. Dit is een belangrijke verklaring voor het grotendeels ontbreken van een sterke commerciële organisatie. In de marktoriëntatie van een belangrijk deel van de bedrijven is de noodzaak voor een sterke commerciële organisatie niet aanwezig.

2.5 Marktontwikkelingen⁴

Voor de nabije toekomst zullen de ontwikkelingen van rationalisering ('de onttovering van het wereldbeeld') en individualisering (nieuwe vormen van sociale samenhang en betrokkenheid) naar verwachting ook gevolgen hebben voor het vrijetijdsgedrag. Wellicht de belangrijkste ontwikkeling de behoefte aan een hogere toegevoegde waarde. Naar (bestedings)volume en voor de cluster Ermelo relevante en kansrijke marktontwikkelingen zijn:

- De seniorenmarkt groeit snel. Niet alleen het aantal senioren neemt de komende decennia snel toe, maar ook zijn de bestedingen van senioren sterk toegenomen en zullen verder groeien⁵. Deze doelgroep stelt wel specifieke eisen aan: bereikbaarheid, fysieke toegankelijkheid, comfort, veiligheid, gezondheid, snelheid van bediening en persoonlijke aandacht;
- Er bestaat een groeiende behoefte voor semi-recreatieve markten (families, vriendenclubs, bedrijven, verenigingen) aan ontmoetingsplekken voor feestelijke bijeenkomsten, groepsbinding, uitstapjes, etc. Hierbij bestaat een voorkeur voor goed bereikbare locaties met een aantrekkelijk landschap (groen, kust of stad), betaalbare accommodaties en een redelijk basispakket aan voorzieningen (sport, spel, entertainment, eigentijds comfort);
- Door de vergrijzing, de inkomensgroei en de verstedelijking zal de vraag naar een tweede verblijf de komende decennia toenemen. In eerste instantie zal er sprake zijn van een inhaalvraag. Dit is geen homogene maar een sterk gesegmenteerde markt. De motieven en de criteria lopen soms paral-

⁴ Deze paragraaf bevat relevante hoofdpunten uit het achtergronddocument "Marktverkenning"

⁵ Bron: Het nieuwe consumeren, SCP, 2001.

lel, maar zijn ook vaak strijdig. Het is daarom niet zo dat met één product alle segmenten bereikt kunnen worden. Gekozen moet worden voor meer differentiatie;

2.6 Opgave

De cluster Ermelo is een goed ontsloten en bereikbaar gebied met een goed winkel apparaat en recreatieve voorzieningen in de regio (bos, strand, water, steden, attracties, infrastructuur, etc.). Het aanbod in de toeristisch-recreatieve sector is voornamelijk geconcentreerd rondom de Drieërweg met een kleine concentratie aan de Leuvenumseweg.

Er is sprake van een relatief eenzijdig aanbod met een dominantie van vast kamperen (jaarplaatsen) en binnen deze markt weinig differentiatie. Een eenzijdige marktorientatie vergroot de afhankelijkheid van de aanbieders van ontwikkelingen in die specifieke markt. Tevens heeft de markt van het vast kamperen een relatief bescheiden economisch effect voor de gemeenschap in vergelijking met andere toeristisch-recreatieve markten.

Zonder maatregelen of specifiek beleid blijft dit gebied planologisch 'op slot' en worden partijen niet uitgelokt om tot structuurversterking te komen. Het is in deze situatie niet ondenkbeeldig dat op termijn:

- De vraag vanuit de specifieke markten zal afnemen, door het ontbreken van noodzakelijke beleving en toegevoegde waarde.
- Deze ontwikkeling vergroot de eenzijdigheid van het product. Er gaat bestedingspotentieel (en daarmee banen op het complex en daarbuiten) en levendigheid verloren.
- Met een toenemende eenzijdigheid van het product ontstaat een grote afhankelijkheid van een beperkte markt en verdwijnen contacten, kennis en kunde van andere markten. Een grote afhankelijkheid van een bepaalde beperkte markt is geen gezonde basis voor een duurzame toeristische ontwikkeling.
- De kwaliteitsimpuls komt vervolgens niet tot stand door het ontbreken van de behoefte bij de gasten en het vermijden van (onnodig) risico door de ondernemers.
- Het draagvlak van voorzieningen neemt af, waardoor een 'downgrading' dreigt. Het gemakproduct staat hierdoor onder druk en de compleetheid van de voorzieningen (met name winkels) wordt aangetast.

Het is daarom in het belang van alle partijen (ondernemers, gemeenschap, omgeving) om met kracht een duurzame toeristische ontwikkeling van de cluster te stimuleren, en de beschikbare middelen (mede) te richten op de genoemde knelpunten.

Marktgericht beleid gevraagd

De oplossing vereist een marktgerichte benadering, waarbij niet het product centraal staat maar de (bestaande en potentiële) gebruiker. Uiteindelijk bepaald de gebruiker de identiteit en sfeer in de cluster en de economische betekenis van het toerisme.

Conclusie

De belangrijkste opgave is om het aanbod dat relatief eenzijdig is georiënteerd op kamperen en jaarplaatsen te differentiëren en zo de afhankelijkheid van een specifieke markt te verminderen. Naast het verkleinen van de kwetsbaarheid van de (eenzijdige) structuur, kan vooral worden gewerkt aan de verbetering van de productiviteit. Het risico van economische verdringing van recreatiebedrijven door functies of invullingen met hogere opbrengsten is aanwezig.

Daarom luidt de opgave: *Het ontwikkelen in de cluster Ermelo Zuidoost van een actueel, productief en gedifferentieerd aanbod verblijfsaccommodaties om de eigen markt te behouden en ontbrekende segmenten daarbinnen aan te trekken.*

3 Kaderstelling voor groei vanuit omgeving

3.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is de kernproblematiek van de verblijfsrecreatieve sector, en daarmee voor de kwaliteit en vitaliteit van de cluster, benoemd. Vanuit Groei en Krimp komt ruimte beschikbaar als middel om natuur en recreatie op een gezonde en duurzame wijze te ontwikkelen. In deze cluster wordt in het bijzonder gekeken naar de groeimogelijkheden. Deze groei is aan voorwaarden gebonden. Voorkomen moet worden dat de kernwaarden van het toeristisch-recreatieve product (i.c. de bijzondere, groene omgeving) worden gemarginaliseerd. De verblijfsrecreatieve sector heeft daarom een parallel belang met de kwaliteit van het landschap. De kwaliteit van het landschap hangt af van landschappelijke, natuurlijke, culturele en cultuurhistorische waarden. Het streven van de clustervisie is daarom ook een balans te vinden tussen het behouden van deze waarden en het scheppen van ontwikkelingsmogelijkheden voor de verblijfsrecreatie.

Dit hoofdstuk verkent de kaders vanuit natuur, landschap, cultuurhistorie en archeologie waarbinnen de uitbreidingen en herstructureringen kunnen plaatsvinden. Elke paragraaf bevat de doelstellingen, de kenmerken van de huidige situatie, een analyse en daaruit volgend een overzicht van de kaders voor het realiseren van groei.

3.2 Natuur

3.2.1 Doelstelling

De natuurdoelen zijn:

- *De Eindeloze Veluwe realiseren;*
- *Het voorkomen van significante schade aan habitats of soorten van de V/H-Richtlijn.*

Om deze natuurdoelstellingen te kunnen realiseren, is het van belang om zorgvuldig om te gaan met de natuurwaarden. De verblijfsrecreatie vertoont een interactie met de omringende natuur en dient rekening te houden met de gevoeligheid van de natuur. In het kader van groei- en krimp staat voor deze clustervisie de volgende vraagstelling centraal:

“welke randvoorwaarden vanuit natuur gelden voor de ontwikkeling van de verblijfsrecreatie, zodat recreatie en natuur naast elkaar kunnen blijven bestaan?”

Voor informatie van de huidige kenmerken is gebruik gemaakt van de terreinkennis van specialisten, beheerders en overheden. Via kaartmateriaal, soortverspreidingsgegevens, natuurdoeltypen en terreinbezoeken (met lokale groeperingen, beheerders en mensen van de gemeenten) is inzicht verkregen in de kenmerken en in de ontwikkelingen van de natuur in en om de cluster. De kenmerken en de ontwikkelingen in de cluster Ermelo zijn in het Achtergronddocument Natuur (documentnummer 12010281) beschreven.

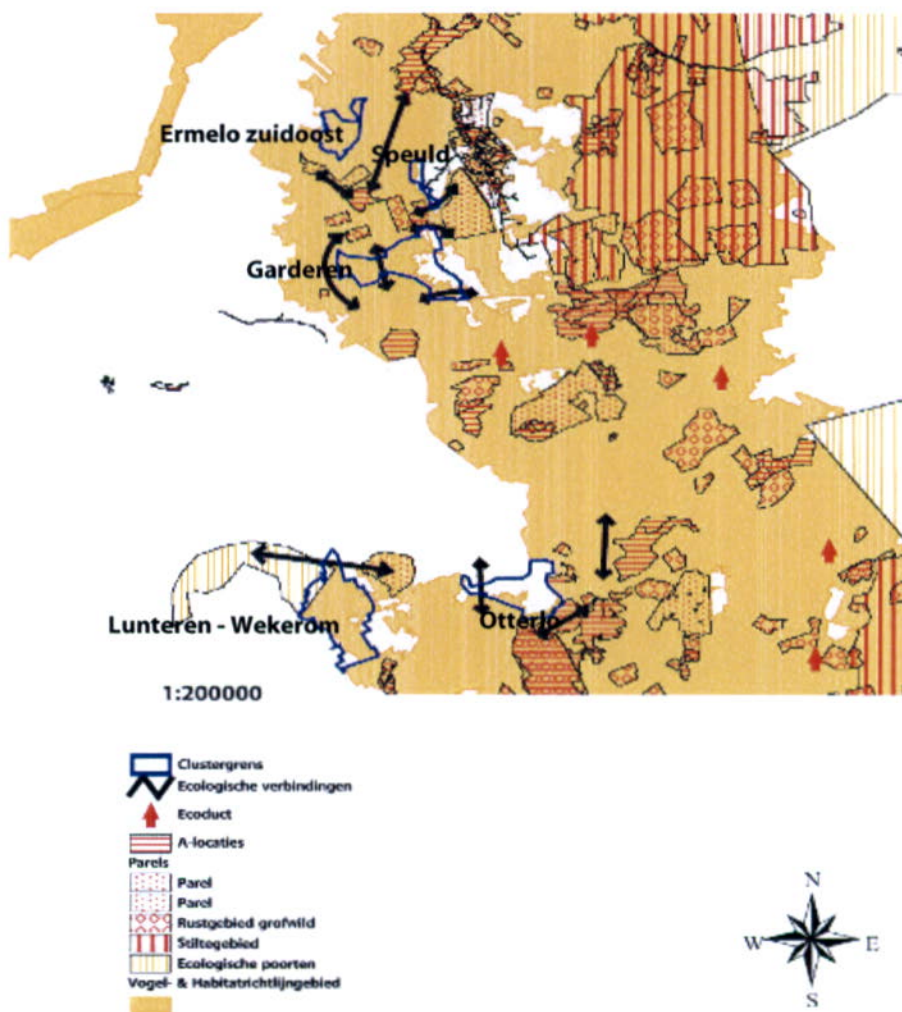
3.2.2 Kenmerken natuur

De kenmerken van de natuur zijn op twee niveaus beschreven. Het overkoepelende schaalniveau van de Veluwe is primair van belang om de Eindeloze Veluwe te realiseren. De kenmerken op clusterniveau zijn van belang om de effecten van recreatie op natuur in te schatten. Een beschrijving van de natuurdoeltypen in de cluster Ermelo staat beschreven in het Achtergronddocument Natuur.

Eindeloze Veluwe

Op schaal van de hele Veluwe is een aantal gebieden beschermd. Dit zijn de kerngebieden en verbindingen daartussen die van cruciaal belang zijn voor de Eindeloze Veluwe. Deze verbindingen stimuleren de migratie van wild en sluiten aan op omliggende natuur en landschappelijke overgangen. Zonder deze gebieden en verbindingen is de grote samenhang van de Veluwe weg. De samenhang is juist zo belangrijk voor het instandhouden van populaties en habitattypen. Vanwege dit grotere belang is uitbreiding van recreatieterreinen in een grote eenheid natuur of in verbindingen hiertussen ongewenst.

Eindeloze Veluwe

Kaart 3.1: Grote eenheden natuur en verbindingzones

Op kaart 3.1 staan de kerngebieden natuur en de verbindingen hiertussen voor de hele Veluwe.

De cluster Ermelo ligt buiten belangrijke ecologische verbindingen van de Veluwe.

Wel grenst de cluster aan de oostkant aan de Ermelose Heide en het Speulderbos. Ermelose heide is een gevarieerd heideterrein met struwelen en kleine stukken bos erin. De Defensie oefent op de Ermelose heide met onder andere chinooks en apaches. Hierdoor is er soms tijdelijk veel verstoring door een hoge geluidsbelasting. Ondanks deze activiteiten speelt de Ermelose Heide een belangrijke rol in het migratieproces van wild. Vanwege dit grotere belang is uitbreiding van recreatieterreinen in een grote eenheid natuur, zoals de Ermelose Heide of in verbindingen hiertussen ongewenst.

Natuurwaarden Ermelo

In de cluster Ermelo liggen een aantal habitattypen van de Habitatrictlijn. Dit zijn enkele kleine zandverstuivingen en heideterreinen. In het zuidoosten van de cluster, tegen de Ermelose Heide aan, ligt een stuk gevarieerde heide met struwelen van ongeveer 3 hectare (kaart Achtergronddocument Natuur).

De cluster bestaat voornamelijk uit bos met veel exoten, zoals Amerikaanse eik en douglas. Ten noorden van de Drieërweg bestaat het bos voornamelijk uit grove den met zo hier en daar begroeiing van deze exoten.

In het zuidwesten van de cluster ligt een grote aaneenschakeling van verblijfsrecreatieterreinen. De meeste verblijfsrecreatieterreinen hebben dichtbeplante singels aan de achterkant. Hierdoor kunnen gasten niet direct het achterliggende bos in. Het bos direct achter de campings bestaat uit exoten met weinig ondergroei. Recreatief wordt dit deel intensief gebruikt doordat het tegen de bebouwing van Ermelo aan ligt. Meer ten zuiden wordt het gebied veel gebruikt om korte wandelingen te maken met de hond.

Ten noorden van de cluster liggen Leuvenhorst en het Leuvenumse bos. Deze naaldproductiebossen zijn aangeplant op stuifzanden en worden geleidelijk door Natuurmonumenten omgevormd tot natuurlijker bos met meer inlandse soorten zoals eik en beuk.

Deze cluster grenst aan het Speulderbos. Het eeuwenoude Speulderbos is een van oudste bossen van Nederland. Het bos bestaat voor het grootste deel uit eiken en beukenbos, maar er komt daarnaast eiken-haagbeukenhakhout en -middenbos voor met overgangen naar het eiken-haagbeukenbos van zandgronden. Het hele bos is een mozaïek van deze drie bostypen met kleine stukken bos van arme zandgronden erin (Bal et al., 2001). De kromme, in wonderlijke bochten gegroeide eiken- en beukenbomen bepalen de sfeer. In de volksmond heet het Speulderbos 'het bos van de dansende bomen'. Dit komt doordat de stammen in de nevel lijken te bewegen. Het bos is niet alleen mysterieus maar ook zeer zeldzaam. In dit bos komen veel (roof)vogels, edelherten, dassen en wilde zwijnen voor.

3.2.3 Analyse natuur

De natuuranalyse is afkomstig uit het Achtergronddocument Natuur. Hierin staat een manier beschreven om effecten van recreatie op natuurdoeltypen te bepalen. Ook geeft het Achtergronddocument inzicht in de gevoeligheid van de natuur voor uitbreiding van verblijfsrecreatieterreinen. Dit heeft geresulteerd in beperkingen en voorwaarden vanuit de natuur voor uitbreiding en herstructurering, die een directe invloed hebben op uitbreiding en herstructurering.

Randvoorwaarden met directe invloed op uitbreiding en herstructurering

- **Geen uitbreiding in verbindingen ten behoeve van de “Eindeloze Veluwe”**

Uitbreidingen in deze verbindingen of die de samenhang van de Veluwe in de weg staan zijn niet mogelijk. Dit speelt niet in de cluster Ermelo, omdat deze cluster buiten belangrijke ecologische verbindingen van de Veluwe ligt.

- **Geen uitbreiding in de habitattypen van de Habitatrichtlijn**

In deze clustervisie zijn de habitattypen zandverstuivingen en heideterreinen aangewezen als gebieden waar geen uitbreiding in mogelijk zijn. Met name in het zuidoosten ten de Ermelose Heide liggen gevoelige heideterreintjes en zandverstuivingen. Het verdient aanbeveling de heideterreintjes binnen de cluster onderling te verbinden en door te laten lopen naar de Ermelose heide. Hierdoor ontstaat een groter en robuuster heidegebied dat beter bestand is tegen de invloeden van de recreanten.

Signalering van mogelijke indirecte effecten van uitbreiding en herstructurering.

Europese wetgeving vereist dat ook indirecte beïnvloeding op VHR-gebieden wordt meegenomen in de planbeoordeling. Plannen van recreatieondernemers voor uitbreiding of herstructurering mogen volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn geen externe werking (verstoring, versnippering, vervuiling e.d.) hebben op nabijgelegen aangewezen habitats van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden van meer dan 50 ha. In de cluster Ermelo is dat de Ermelose Heide. Deze heide ligt in de invloedssfeer van een aantal verblijfsrecreatieterreinen.

Op basis van de huidige inzichten in de externe werking op de Vogel- en Habitatrichtlijn is een methode ontwikkeld om de externe werking van recreatiebedrijven op basis van het aantal slaapplekken te berekenen. In het Achtergronddocument Natuur is gekeken naar het gedrag van de recreant en het effect op de Ermelose Heide. Hieruit blijkt dat een aantal recreatiebedrijven in de zuidoost hoek van de cluster Ermelo externe werking hebben. Dat betekent dat deze bedrijven voorafgaand aan een planuitwerking moeten onderzoeken of er mogelijkheden zijn om via inrichtings- of zoneringsmaatregelen de externe werking te verminderen. In paragraaf 4.2.1 staan mogelijkheden beschreven voor recreatieondernemers om hiermee om te gaan.

3.2.4 Conclusie natuur

Cluster Ermelo ligt op het CVN en voor en in een Vogel- en Habitatrichtlijn-gebied. Deze begrenzingen maken de cluster tot een aangewezen beschermd gebied. Dit betekent echter niet dat vanuit natuur gekeken niets kan. In de overgebleven zandverstuivingen en heideterreinen zijn uitbreidingen en herstructureringen niet mogelijk. Dit zijn de harde randvoorwaarden. Daarbuiten moet zorgvuldig gekeken worden naar de indirecte effecten van de uitbreiding of herstructurering (externe werking).

Deze indirecte effecten op de natuur zijn op het niveau van deze clustervisie niet in te schatten en moeten voor elk concreet uitbreidings- of herstructureeringsplan nader onderzocht worden. Hiervoor dient de recreatieondernemer op locatieniveau een nader onderzoek uit te voeren. De informatie uit deze clustervisie kan daarbij dienen als relevante input.

3.3 Landschap, cultuurhistorie en archeologie

3.3.1 Doelstelling

Het doel van de clustervisie ten aanzien van landschap, cultuurhistorie en archeologie is: *'Het zorgvuldig behandelen van de resterende waardevolle cultuurhistorische landschappen, landschapselementen en archeologische waarden'*.

De waarde van landschap is ontstaan door historische activiteiten en processen. De waardering van het landschap hangt behalve van de waarden uit het verleden ook sterk af van de toekomstige invulling van het landschap.

In het continue proces van landschapsvorming is het belangrijk stil te staan bij de waarden die daadwerkelijk actief beschermd moeten worden.

Voor deze clustervisie is gekeken naar de cultuurhistorische waarden, de archeologische verwachtingen, maar ook naar de ruimtelijke kwaliteit en het recreatieve gebruik van het huidige landschap.

Deze paragraaf beschrijft de kenmerken van het landschap, de cultuurhistorie en de archeologie. Vervolgens is geanalyseerd welke waarden bescherming verdienen in de clustervisie.

3.3.2 Kenmerken landschap, cultuurhistorie en archeologie

Landschap

- De cluster is onderdeel van het Nationaal Landschap de Veluwe, d.w.z. een landschap met internationaal zeldzame of unieke en nationaal kenmerkende landschapskwaliteiten, en in samenhang daarmee bijzondere natuurlijke en recreatieve kwaliteiten. Ingrepen in het landschap mogen de kernkwaliteiten (schaalcontrast van zeer open naar besloten, actieve stuifzanden, de grootte en aaneengeslotenheid van het bos) niet aantasten.
- De cluster maakt deel uit van de nationale Ruimtelijke Hoofdstructuur (RHS), waar de rijksoverheid zich meer inspannt om te investeren in kwalitatief hoogwaardige landschappen.
- De cluster ligt in een bosgebied en heeft daardoor een zeer besloten karakter
- De toegankelijkheid van het bosgebied is belangrijk voor recreatiemogelijkheden van bewoners van Ermelo. Een gevarieerde padenstructuur concentreert zich rondom 'In de Rimboe'.

Cultuurhistorie

De cultuurhistorische waarden zijn in het Achtergronddocument Beleidsverkenning (documentnummer 12010282) weergegeven.

- Het heidelandschap grenzend aan de oostkant van de cluster is een karakteristiek cultuurhistorisch landschap dat vanaf 1850 nog weinig is veranderd. Hierin zijn verwijzingen naar vroegere tijden te vinden, zoals enkele oude Veluwe boerderijen en een schaapskooi;
- Langs de Drieërweg ligt een bosrelict uit 1850. Hier begeleiden oude hoge bomen de provinciale weg;

Archeologie

De archeologische waarden zijn in het Achtergronddocument Beleidsverkenning (documentnummer 12010282). Het door Nederland geratificeerde Verdrag van Malta brengt met zich mee dat een recreatieondernemer in een vroeg stadium een archeologisch (voor)onderzoek moet (laten) uitvoeren, indien er bodemwerkzaamheden worden uitgevoerd. De uitbreidingsplannen mogen de archeologische waarden niet aantasten.

- In de noord-oosthoek van de cluster ligt een oude grafheuvel. Vlak buiten de grenzen van de cluster liggen meerdere grafheuvels;
- In deze cluster liggen enkele beschermde terreinen van zeer hoge archeologische waarden:
 - Ten zuid-westen van de aaneengeschakelde recreatieterreinen aan de Drieërweg;
 - Ten zuiden van in de Rimboe;
 - Ten noord-oosten van de Paalberg;
 - De uiterste noord-oosthoek van de cluster.
- Een groot deel van de cluster heeft een hoge indicatieve archeologische verwachting.

3.3.3 Analyse landschap, cultuurhistorie en archeologie

De beleidsverschuiving van toelatingsplanologie naar ontwikkelingsplanologie zet sterk in op behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit en de kernkwaliteiten. De ruimtelijke ingrepen, zoals uitbreidingen en herstructurering, moeten daarom bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

Het abstracte begrip ruimtelijke kwaliteit verdient enige toelichting. De ruimtelijke kwaliteit wordt bepaald aan de hand van de samenhang tussen de gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde van het landschap. De samenhang tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde staan in figuur 3.2 weergegeven.

Om de ruimtelijke kwaliteit van het landschap te behouden en te versterken ligt de ontwikkelingsruimte voor verblijfsrecreatie daar waar geen cultuurhistorische landschappen of archeologische waarden worden aangetast. Zorgvuldigheid en aanpassing aan de oude landschapsstructuren bepalen de toekomstwaarde, alsook de belevingswaarde en de gebruikswaarde van het landschap. Ook verdient het vanuit landschappelijk oogpunt de voorkeur om recreatiebedrijven zoveel mogelijk te clusteren om verdere versnippering te voorkomen. Daarom verdient uitbreiding naar elkaar toe de voorkeur boven uitbreiding in de richting van de cultuurhistorische- en ecologisch waardevolle gebieden.

De belevingswaarde van het landschap wordt in de cluster in hoge mate bepaald door de aanwezigheid van oude relictten. Het betreffen de oude bosrelictten langs de Drieërweg en de heiderelicten van de Ermelose Heide. Uitbreiding van de verblijfsrecreatie in deze landschapsrelictten is ongewenst.

Er bestaan grote mogelijkheden om de waardevolle landschapselementen in het landschap te adopteren in het totale recreatieve product. De zorgvuldigheid hierbij is bepalend voor de toekomstwaarde van het landschap. In de cluster liggen een aantal grafheuvels en monumenten die in een uitbreidingsplan kunnen worden ingepast, zolang het element zelf niet wordt aangetaast.

Het behouden van het recreatieve uitloopgebied en de recreatieve doorgang richting de Ermelose Heide zijn belangrijke aspecten voor het recreatieve medegebruik en de beleving van het landschap. Voorkomen dient te worden dat het bosgebied tussen Ermelo en de heide ontoegankelijk wordt door het plaatsen van rasters en omheiningen, zodat er geen plaats meer is voor de recreant.

Figuur 3.2: Drie pijlers van ruimtelijke kwaliteit

3.3.4 Conclusies landschap, cultuurhistorie en archeologie

De cluster ermelo ligt in een landschappelijk waardevol gebied. De ligging in een besloten bosgebied en nabij de Ermelose Heide het Nationale Park maakt deze cluster tot een aantrekkelijk recreatiegebied. Vanuit landschappelijk oogpunt is een clustering van de recreatiebedrijven gewenst.

De ontwikkelingsruimte voor recreatieondernemers wordt in grote mate bepaald door de ligging van de waardevolle landschappelijke structuren, zoals grafheuvels, heiderelicten en bosrelicten. Deze elementen en structuren en elementen mogen niet worden aangetast en moeten beleefbaar blijven voor de bezoekers.

Indien de plannen van een recreatieondernemer een verstoring van de bodem teweeg brengt, is een archeologisch onderzoek verplicht. Voor het plaatsen van tenten en toercaravans op een veldje is dit niet nodig, voor het bouwen van recreatiebungalows wel

3.4 Kaderstelling landschap, cultuurhistorie en archeologie

Kaderstelling

Natuur

- Binnen het VHR-richtlijngebied moet de uitbreidingen en/of herstructurering voldoen aan de Vogel- en Habitatrichtlijn. De uitbreiding of herstructurering mag ook geen externe werking hebben op de gebieden van de Vogel- en Habitatrichtlijn;
- Uitbreidingen en herstructurering zijn niet mogelijk in ecologische verbindingen ten behoeve van de Eindeloze Veluwe (niet in deze cluster);
- Uitbreidingen en herstructurering zijn niet mogelijk in de aangewezen habitattypen zandverstuivingen en heideterreinen;
- Vanuit natuuroogpunt moeten ontwikkelingen zich van de natuur af bewegen.

De mogelijk indirecte effecten van uitbreiding of herstructurering (externe werking volgens Vogel- en habitatrichtlijn) dienen nader onderzocht te worden.

Landschap, cultuurhistorie en archeologie

- Versterken van de ruimtelijke kwaliteit door aandacht voor de gebruikswaarde, belevingswaarde en de toekomstwaarde van het landschap;
- Recreatieve doorgang van de kern Ermelo naar de Ermelose Heide aantrekkelijk en toegankelijk houden;
- De onregelmatige bosstructuur ten noorden van 'In de Rimboe' behouden voor recreatieve doeleinden;
- Behoud van de oude bosrelicten langs de Drieërweg;
- Bescherming van archeologische waarden en voorkomende puntelementen, (grafheuvels, monumenten) optimaal inpassen in het bedrijfsplan van een ondernemer;
- Recreatiebedrijven zoveel mogelijk in elkaars nabijheid clusteren.

4 Visie op de ontwikkeling

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de clustervisie van de cluster Ermelo. Op basis van de toeristisch-recreatieve opgave en kaders voor natuur, landschap, cultuurhistorie, archeologie uit hoofdstuk 2 en 3 gaat dit hoofdstuk in op de ontwikkelingsmogelijkheden voor de cluster Ermelo.

De clustervisie is onderverdeeld in ruimtelijke- en economische ontwikkelingsmogelijkheden. Bij de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden is gekeken naar de ruimtelijke kaders vanuit natuur, landschap, cultuurhistorie en archeologie (paragraaf 3.4).

De economische ontwikkelingsmogelijkheden komen voort uit de opgave voor recreatie en toerisme (paragraaf 2.6).

4.2 Visie op de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden

Ruimtelijke afwegingen moeten de kwaliteiten in de cluster optimaal beschermen en versterken. Dit geldt voor de natuurwaarden, landschapswaarden, maar ook voor de recreatief-toeristische kwaliteiten. Deze ruimtelijke clustervisie geeft vanuit de analyse van de natuur- en landschapswaarden weer waar verblijfsrecreatie mogelijk ontwikkelingsruimte heeft en welke waarden niet aangetast mogen worden. De uitbreidingsplannen worden door de gemeente aan deze ruimtelijke clustervisie getoetst.

4.2.1 Ontwikkelingsruimte recreatiebedrijven

De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor recreatieondernemers wordt enerzijds bepaald door de randvoorwaarden vanuit natuur en landschap en anderzijds door de (externe werking op de) Vogel- en Habitatrichtlijngebieden. De gevoeligheid voor recreatie van een aantal natuurgebieden in en rond de cluster beperkt de ontwikkelingsruimte voor recreatieondernemers.

De mogelijke ontwikkelingsruimte in de cluster Ermelo is weergegeven op de visiekaart (kaart 4.1). Deze kaart vertaalt de kaderstelling van natuur uit paragraaf 3.4 in een kaartbeeld. De gebieden waar vanuit natuur en landschap grote bezwaren zijn voor uitbreidingen zijn hierop aangegeven. In deze gebieden zijn geen uitbreidingen mogelijk. De mogelijke ontwikkelingsruimte voor recreatiebedrijven is in de clustervisie aangegeven met witte gebieden. Deze gebieden liggen buiten waardevolle natuurlijke en landschappelijke eenheden.

Landschappelijke identiteit

Het behouden van de besloten karakter in deze cluster is een belangrijke opgave voor de landschappelijke identiteit. De oude bosrelicten langs de Drieweg nemen hierbij een bijzonder bepalende positie in. Tegelijkertijd creëren de uitlopers van de Ermelose Heide aan de zuidoostzijde een sterke overgang

naar het een open heidegebied. Deze overgang is landschappelijk waardevol en verdient speciale bescherming.

Dagrecreatie

De recreatieve verbinding tussen de kern Ermelo en de Ermelose Heide wordt versterkt. In deze verbinding ligt het accent op recreatieve toegankelijkheid in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving. Deze recreatieve verbinding loopt langs een bos, waar voorzieningen voor recreatief medegebruik ontwikkeld kunnen worden. Het bosgebied in het noorden van de cluster wordt ingericht als een recreatief uitloopgebied. Hierbij is een vernieuwende inrichting voor dagrecreatie mogelijk.

Gevoeligheid natuur

De gevoeligheid van een aantal natuurgebieden voor recreatie in en rond de cluster beperkt de ontwikkelingsruimte voor recreatieondernemers.

De recreatieondernemer heeft te maken met een aantal harde randvoorwaarden vanuit de natuur. Deze zijn in de visiekaart (kaart 4.1) weergegeven en betreffen:

- De ecologische verbinding ten behoeve van de Eindeloze Veluwe moeten open blijven en versterkt worden (liggen niet in deze cluster);
- Het voorkomen van directe significante schade aan habitats (in deze clusterzandverstuivingen en heideterreinen) of soorten van de V/H-Richtlijn.

Daarnaast kan het begrip externe werking op de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden invloed hebben op de uitbreidings- of herstructureringsmogelijkheden van recreatieondernemers. Er mag geen externe werking uitgaan op de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden van meer dan 50 ha. Op basis van de huidige inzichten is in het Achtergronddocument Natuur een methode toegepast om bedrijven te signaleren die meer dan 1% externe werking hebben op de Ermelose Heide. Op de signaleringskaart (kaart 4.2) staan deze bedrijven gearceerd aangegeven. Deze bedrijven hebben in de huidige situatie en op basis van de huidige inzichten een externe werking op een waardevolle habitat nabij. Dat betekent dat deze ondernemers moeten aantonen dat een uitbreiding of herstructurering niet leidt tot vergroting van de indirecte invloed (recreatiedruk) op de waardevolle habitat nabij.

Bedrijven die niet 'gesignaleerd' worden kunnen herstructureren of uitbreiden mits hierdoor geen externe werking ontstaat.

Hoe kunnen recreatiebedrijven de externe werking van het recreatiebedrijf verminderen of zorgen dat er geen externe werking ontstaat? Hiervoor zijn een aantal mogelijkheden geformuleerd voor de ondernemer om kritisch te kijken naar hun eigen bedrijfsconcept en naar mogelijkheden om betreding, vervuiling en verstoring van de natuur zoveel mogelijk te beperken. Welke mogelijkheden haalbaar zijn voor een ondernemer en of de mogelijkheden daadwerkelijk leiden tot het gewenste effect moet per bedrijfsplan beoordeeld worden.

Deze aandachtspunten zijn:

- *Aantal slaapplekken omlaag brengen*
Door het aantal slaapplekken omlaag te brengen, verkleint de invloedssfeer van de externe werking. Extensivering van een recreatieterrein kan bijvoorbeeld worden gecombineerd met een zekere verluching van de voorzieningen en een daarmee gepaard gaande hogere besteding per recreant.

- *Meer voorzieningen op het recreatieterrein*
Recreatiebedrijven met een hoger voorzieningenniveau houden hun gasten meer op het terrein. Dit komt ten goede aan de rust van de natuur.
- *Sturen van doelgroepen*
Goed stuurbare doelgroepen (zoals gezinnen met kinderen en 65+) zijn meer voorspelbaar in hun gedrag en makkelijker te weren uit kwetsbare gebieden. Natuurlijk is dit geen algemeen geldende regel en kan voorlichting over de kwetsbaarheid in bepaalde perioden en gebieden de verstoring ook verminderen. Als recreanten zich aan de regels houden en zich voornamelijk ophouden in de buurt van de recreatieve voorzieningen, zijn uitbreidingen op beperkte schaal inpasbaar vanuit de gevoeligheid van de natuur. Samenwerking en overleg tussen exploitanten van verblijfsrecreatieterreinen en terreinbeheerders kan er voor zorgen dat de druk niet onevenredig toeneemt.
- *Zonering in de tijd - seizoensspreiding*
De kwetsbare perioden in het jaar voor de natuur (broedseizoen, periode met jongen) valt gelijk met de piekbelasting op de recreatiebedrijven. De draagkracht van de natuur buiten deze kwetsbare perioden is nog hoog (in het najaar, de winter en de vroege lente). Dat pleit voor het aanbieden van een meer jaarrond product.
- *Ruimtelijke zonering*
De recreanten kunnen door middel van een zonering uit gevoelige gebieden worden geweerd. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen een zonering in de tijd (zoals bij seizoensspreiding als aan bod is geweest) en in de ruimte. Hierbij kan gedacht worden aan een aantrekkelijke en afwisselende padenstructuur in de nabijheid van het kampeerterrein en op afstand van de gevoelige natuur, aan rustzones voor fauna door afscherming van recreanten, of aan het verminderen van het aantal uitgangen nabij kwetsbare natuur.

4.2.2 Tips voor ondernemers

Vanuit de analyse van natuur en landschap zijn aanvullend op kaart 4.1 een aantal aandachtspunten naar voren gekomen, die meegenomen dienen te worden in een uitbreidingsplan of in de beoordeling van de uitbreiding of herstructurering.

De visiekaart geeft de mogelijke ontwikkelingsruimte aan. Of een ontwikkeling in de witte gebieden op kaart 4.1 vanuit landschap en natuur daadwerkelijke doorgang kan vinden staat niet op kaartbeeld aangegeven. Dat betekent dat uitbreidingen en ook herstructurering hier niet zonder meer mogelijk zijn in de witte gebieden. Hier onder staan een aantal belangrijke aandachtspunten voor recreatieondernemers die niet op kaart 4.1 zijn weergegeven:

1. Versterking van de ruimtelijke concentratie van recreatiebedrijven; het is zowel vanuit natuur als vanuit landschap wenselijk om verdere versnippering te voorkomen.
2. Een afwaartse beweging van de natuur af op gang brengen; vanwege de gevoeligheid van omringende natuurgebieden voor recreatie wordt gestreefd om ontwikkelingen van de natuur af te sturen (afwaartse beweging).
3. In deze clustervisie zijn geen inrichtingsplannen van de ondernemers op gebiedsniveau getoetst. Daarvoor is het detailniveau van deze clustervisie ontoereikend en de plannen van de ondernemers te weinig concreet. Voor alle uitbreidingen en herstructureringen geldt dat de ondernemer zijn plan op gebiedsniveau dient te toetsen aan de Europese, landelijke en provinci-

ale wet- en regelgeving. Dit komt in de praktijk komt neer op een nader onderzoek op locatieniveau, waarin natuur, water, lucht & geluid, bodem en archeologie locatiegericht en in hun onderlinge samenhang worden onderzocht. Voor een groot deel zijn dit onderzoeken, die normaliter altijd bij een bestemmingsplan moeten worden uitgevoerd.

Een aanvullende handreiking, bedoeld voor ondernemers wordt door de provincie opgesteld. Hierin wordt op overzichtelijke wijze aangegeven welke stappen (procedureel en inhoudelijk) de ondernemers dienen te nemen bij een uitbreiding of herstructurering.

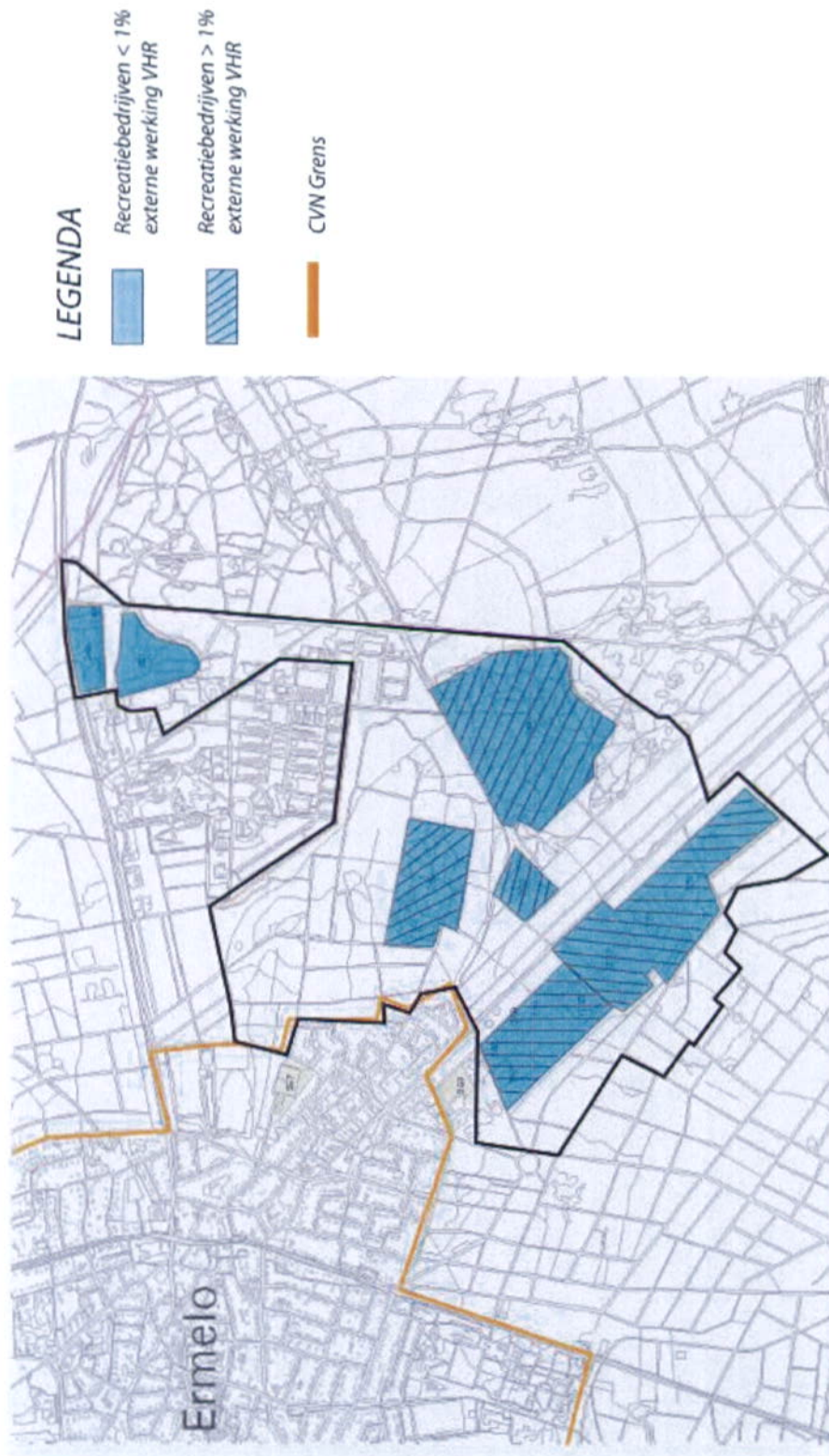

LEGENDA

- Recreatiebedrijven
- R Recreatief uitlooppgebied
- Grens behouden bosrelict
- Grens behouden natuurwaarde
- Ecologische verbinding
- Recreatieve verbinding
- Natuur
- Clustergrens
- CVN Grens

Visiekaart Ermelo zuid - oost

Signaleringskaart externe werking VHR Ermelo

Kaart 4.2. Signaleringskaart externe werking recreatiecluster Ermelo zuidoost

4.3 Visie op de economische ontwikkelingsmogelijkheden

In hoofdstuk 2 zijn de structuur van de sector en de knelpunten in de productiestructuur benoemd. In een werkbijeenkomst met de sector en andere belanghebbenden in de cluster is deze analyse bevestigd. Op basis van de competenties en potenties in de cluster is gediscussieerd over een ontwikkelingsstrategie. Geconstateerd is dat vooral gericht moet worden op:

- Het aanbieden van meer beleving en toegevoegde waarde voor de gast;
- Het beter bewerken van de recreatieve verblijven en meer in het bijzonder de seniorenmarkt.

Tijdens de bijeenkomst is aangegeven welke thema's van belang worden geacht voor een kwaliteitsverbetering. Een kwaliteitsverbetering zal vooral moeten bijdragen aan:

- Het behouden van het 'dorpse' beeld en imago;
- Een versterking van de kwaliteiten van de omgeving (kern toeristisch product);
- Een betere spreiding/ bezetting van de beschikbare capaciteit;
- Meer voorzieningen op de bedrijven.

4.3.1 Visie

Het Groei en Krimp beleid streeft naar een balans tussen economie en natuur binnen op de Veluwe. Voor de vitaliteit van het totale gebied is het van belang dat in de groeiclusters een impuls wordt gegeven aan de verblijfsrecreatieve economie. Dit betekent dat bedrijven economische groeimogelijkheden krijgen door versterking van de structuur op het bestaande bedrijf en waar mogelijk uitbreiding van het bedrijf.

Het is logisch dat voor de visie wordt aangesloten bij de echte sterkten van de cluster en de reële kansen in de markt. Dit betekent voor Ermelo:

- Sterkte: Centrale ligging, goede ontsluiting, groene omgeving, landschappelijke diversiteit, pakket van voorzieningen;
- Kansen: recreatief verblijven van de stedelijke markten met hierbij specifiek de markt voor senioren.

Thans biedt de cluster veel van hetzelfde type verblijfsaccommodatie (omvang, prijs, serviceniveau, voorzieningen). De markt waar men zich op richt is echter zeer gedifferentieerd. Door de eenzijdige productoriëntatie wordt thans het potentieel uit de stedelijke vraag naar recreatief verblijven onvoldoende benut. Met het huidige product worden vooral de meer bestedende segmenten gemist.

Met een actueel kwaliteitsniveau, meer services en meer differentiatie (omvang kavel, kwaliteit, serviceniveau, vormen, type accommodatie) in het aanbod kunnen de bestaande markten beter bedient worden en ontbrekende segmenten aangetrokken worden. Een integratie van dagrecreatieve voorzieningen met de exploitatie van verblijfsrecreatie verbetert en verbreedt de exploitatie van beide aanbieders.

In Ermelo wordt gestreefd naar een duurzame situatie waarin de recreatieondernemers voldoende basis (exploitatie) hebben om te blijven investeren in een actuele kwaliteit.

De haalbaarheid van deze richting is groot aangezien de ondernemers deze product-marktcombinatie al succesvol bedienen. De bestedingen en werkgelegenheidseffecten van toerisme zullen door de groei toenemen. De toename van bestedingen en productiviteit zal echter gering zijn.

4.3.2 Uitvoeringsstrategie

De strategie beschrijft de gewenste manier waarop de visie gerealiseerd kan worden. Deze strategie richt zich op een upgradering van het bestaande toeristisch product.

Om de productiviteit van verblijfsaccommodaties te verbeteren kan extra planologische ruimte (herstructurering) ingezet worden om kwalitatieve en productieve recreatiebedrijven uit te lokken. Voor bedrijfsplannen van deze bedrijven kan gekeken worden of er ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden zijn voor uitbreiding binnen de economische ontwikkelingsvisie. Deze bedrijven dienen werkelijke bij te dragen aan de differentiatie in het aanbod in de marktvisie en het bedrijfsplan.

Waar mogelijk dient samenwerking tussen de recreatieondernemers gestimuleerd te worden. Door samenwerking kan een gezamenlijk basispakket van voorzieningen aangeboden worden, zonder dat de individuele recreatieondernemers hier niet noodzakelijke investeringen voor maken, die de exploitatie belasten.

De verblijfsrecreatieve sector kan ondersteund worden door maatregelen die de attractiviteit van het gehele toeristisch product versterken. Als ondersteunende maatregelen worden door de sector genoemd:

- Een uitbreiding van de festiviteiten en evenementen in de kern. De festiviteiten en evenementen worden bij uitstek gezien als een middel om de aantrekkelijkheid van Ermelo te verbeteren. Een eventueel groot en onderscheidend evenement kan ook direct effecten hebben op de bezetting en het gebruik van de recreatiebedrijven;
- Een uitbreiding van het aanbod van (dag-)recreatieve voorzieningen op het gebied van sport, spel en vertier. Hierbij werd gedacht aan zowel mogelijkheden in de directe omgeving van de recreatiebedrijven, zoals een trimbaan, speelbos of speelveld) als aan verder gelegen voorzieningen (bv. bij strand Horst). De nabijgelegen voorzieningen zouden eventueel in samenwerking tussen de recreatiebedrijven en gemeente of andere gebiedsbeheerders ontwikkeld kunnen worden;
- Een verbetering van de mogelijkheden voor natuurbeleving;
- Het beperken van de activiteiten van defensie op de heide en directe omgeving van de recreatie bedrijven.

5 Van visie naar realisatie

5.1 Uitdaging aan ondernemers

Met het opstellen van deze clustervisie zijn vanuit het project Groei en Krimp de kaders gezet voor mogelijke uitbreidingen en herstructurering van recreatieterreinen in de cluster(s).

Nu zijn de ondernemers aan zet. Daadwerkelijke uitbreidingen en herstructurering van recreatieterreinen kunnen immers alleen worden gerealiseerd, indien er goed onderbouwde plannen door de ondernemers worden ingediend. Tijdens de inventarisatie is bij de recreatieondernemers gebleken, dat er wel veel verschillende ideeën en wensen bestaan over uitbreiding en herstructurering van het bedrijf; maar dat deze over het algemeen nog te weinig zijn vertaald in concrete plannen. Het is daarom zaak, dat de ondernemers in de gepresenteerde clustervisies een uitdaging zien om te komen met goed onderbouwde, concrete en kwaliteitsrijke ontwikkelingsplannen voor hun bedrijf.

5.2 Begeleiding van de uitbreidings- en herstructureringsplannen door de provincie en de gemeente

De door de ondernemers in te dienen plannen zijn het meest kansrijk, wanneer zij een goede invulling geven aan het voorgestane groei- en krimpbeleid voor de Veluwe. Belangrijke doelstellingen van dit beleid zijn een goede ruimtelijke verdeling van de recreatiebedrijven en een kwaliteitsimpuls voor de toeristische sector. Daartoe is een aantal inhoudelijke uitgangspunten opgesteld voor het groei- en krimpproces.

Hiermee is bij voorbaat bij het maken van de clustervisies rekening gehouden. Verder worden in deze visie ruimtelijke randvoorwaarden aangegeven, waaraan uitbreidings- en herstructureringsplannen moeten voldoen (ondergrens). Daarnaast wordt een aantal (kwaliteits)criteria gehanteerd, waarmee de uitbreidings- en herstructureringsplannen zich kwalitatief kunnen onderscheiden. Dit is van belang in verband met de verdeling van de (schaarse) groei-ruimte (zie hieronder bij kwaliteitscriteria).

5.2.1 Randvoorwaarden Groei en Krimp.

Vanuit het project Groei en Krimp zijn de volgende inhoudelijke randvoorwaarden richtinggevend voor de uitbreidingsplannen:

- De algemene hoofdlijnen van het project Groei en Krimp, zoals vastgelegd in de beleidsbeslissing door Gedeputeerde Staten van december 2002 en opgenomen in het Ontwerp Streekplan (bijlage 3);
- De kaderstelling vanuit natuur, landschap, cultuurhistorie en archeologie, zoals aangegeven in paragraaf 3.4;
- De ruimtelijke en economische ontwikkelingsrichting (clustervisie) en de bijbehorende visiekaart (kaart 4.1).

Verder worden de ondernemers uitgenodigd zo goed mogelijk in te spelen op de aangegeven economische ontwikkelrichting (paragraaf 4.3), die ook terugkomt bij de kwaliteitscriteria.

Aanvullend op deze randvoorwaarden bestaat de wettelijke verplichting voor de initiatiefnemer om elk concreet uitbreidings- of herstructureringsplan op locatieniveau te toetsen aan de Europese, landelijke en provinciale wet- en regelgeving. Dit vereist nader onderzoek voor natuur (VHR, Flora- en Faunawet), water (waterparagraaf), lucht & geluid (Wet Geluidhinder, Besluit Luchtkwaliteit), bodem (NEN 5740 en NEN 5707) en archeologie (Verdrag van Malta). Hiervoor kan tevens gebruik worden gemaakt van de Achtergronddocumenten van deze clustervisie, waardoor dubbelwerk kan worden voorkomen.

5.2.2 (Kwaliteits)criteria

Kwaliteit betekent het leveren van een zo goed mogelijke bijdrage aan Veluwe 2010.

Het gaat hierbij dus om het aanreiken van een aantal criteria uit Veluwe 2010 waarop ondernemers worden **uitgenodigd** te concurreren. De criteria hebben dus een tweeledig doel:

- Richting geven aan en inspireren van ondernemers, om hierop te gaan concurreren.
- Een instrument bieden voor de gewenste onafhankelijke adviescommissie om een rangorde in groei-initiatieven aan te brengen.

Veluwe 2010 gaat over de hoofdfuncties natuur en recreatie, en het vinden van een balans tussen ecologie en economie. Hieraan zijn de volgende criteria verbonden:

1. Criteria die bijdragen aan recreatieve duurzaamheid (gewenste recreatieve ontwikkeling Veluwe)
2. Criteria die bijdragen aan ecologische duurzaamheid (gewenste ecologische ontwikkeling Veluwe)
3. Criteria die bijdragen aan economische duurzaamheid (economisch krachtig, vitaal en passend).

Criteria die bijdragen aan recreatieve duurzaamheid

Hierbij kan gedacht worden aan:

- Garantie van bedrijfsmatige exploitatie ter voorkoming van uitponing
- Bijdrage aan openbare recreatievoorzieningen (voorbeelden nader uit te werken: openbaar toegankelijk terrein, aansluiting op wandel- en fietsroutenetwerk, lezingen en excursies openbaar toegankelijk, etc.).
- Bijdrage aan (diversiteit van regionaal) toeristisch product
- Samenwerking met andere recreatieondernemers.

Criteria die bijdragen aan ecologische duurzaamheid

Hierbij kan gedacht worden aan:

- Samenwerking met omliggende terreinbeheerder(s).
- Bijdrage aan natuurzonering en natuurbeleid (b.v. poorten, zonering, toegangsregels).
- Bijdrage aan natuur op eigen terrein/landschappelijke inpassing.
- Bijdrage aan natuurbeleving.

Criteria die bijdragen aan economische duurzaamheid

Hierbij kan gedacht worden aan:

- Bedrijfseconomische noodzaak (op grond van onderbouwing, b.v. bedrijfsplan).
- Gezonde financieringsbasis (onderbouwing, eisen nader uit te werken).
- Professionele visie (bredere visie is een pre).

- Verhoging rendement.

Mogelijk kunnen nog enkele gedetailleerdere aandachtspunten worden toegevoegd, zoals bijdrage aan milieu en beperking mobiliteit.

Deze criteria worden verder uitgewerkt en geoperationaliseerd, zodat een transparante kwaliteitsbeoordelingmethode ontstaat.

De kwaliteit van een uitbreidingsplan is van belang, omdat een belangrijke beperkende factor de schaars aanwezige groeiruimte is; deze wordt immers bepaald door het aanwezige saldo van groei en krimp. De provincie zal hiervoor een boekhouding van het saldo bijhouden.

Vanuit deze achtergrond zullen de plannen met de meeste kwaliteit (kwaliteitscriteria) de meeste kans maken op daadwerkelijke uitbreiding.

De toetsing van de plannen aan deze criteria wordt uitgevoerd door een onafhankelijke adviescommissie, waarvan de samenstelling zal worden gerelateerd aan de diverse partners in het project Groei en Krimp (nader te bepalen).

N.B.: Naast uitbreidingsplannen zullen ook grotere plannen voor herstructurering op het bestaande terrein getoetst worden aan de randvoorwaarden en zal aan de hand van de kwaliteitscriteria worden bezien of de plannen voldoende kwaliteit hebben. Onder herstructurering wordt dan verstaan: ontwikkelingsplannen, waarbij sprake is van omzetting van tenten/toercaravans naar stacaravans en recreatiebungalows. Bij herstructureringsplannen speelt het groei- en krimpsaldo echter geen rol; deze plannen krijgen groen licht, indien ze voldoen aan de randvoorwaarden en er een positief advies is van de adviescommissie.

5.3 Procedure indiening en afhandeling uitbreiding- en herstructureringsplannen

Hieronder is een overzicht gegeven van de belangrijkste stappen en toetsmomenten, die bij het indienen en afhandelen van ondernemersplannen in dit kader aan de orde kunnen zijn.

(Deze stappen kunnen alleen worden genomen, indien er Veluwebreed voldoende groeiruimte is. De provincie kan dat, op grond van haar boekhouding, aangeven).

1. Exploitant bespreekt een globaal uitbreiding- of herstructureringsplan in bij de gemeente;
2. Op verzoek van gemeente geeft de provincie aan, of er op dat moment voldoende "krimpsaldo" saldo aanwezig is om uitbreidingen in beginsel mogelijk te maken;
3. De gemeente beziet in hoeverre het plan past in de randvoorwaarden:
 - algemene beleidsuitgangspunten Groei en Krimp;
 - ruimtelijke en economische visie op ontwikkeling (clustervisie).

Toetsmoment: de gemeente geeft beoordeling aan de hand van randvoorwaarden en geeft advies over de kwaliteit.

4. Ondernemer werkt het plan uit in een concreter plan en dient deze weer in bij de gemeente;
5. Indien de gemeentelijke beoordeling positief uitvalt, wordt het plan voorgelegd aan een onafhankelijke adviescommissie. Deze commissie toetst het plan aan de kwaliteitscriteria en geeft een advies aan de gemeente;

Beslismoment: een advies van commissie aan gemeente.

6. Indien het advies van de commissie positief is, volgt een gedetailleerd onderzoek naar de externe werking op de Vogel- en Habitatrichtlijn, naar ontheffing op de Flora- en Faunawet, naar de bescherming van archeologische waarden volgens het Verdrag van Malta;
7. Indien de onderzoeken onder 5 geen problemen opleveren, kan de gemeente overgaan tot planologische regeling van de uitbreiding (mits het saldo Groei/krimp dit mogelijk maakt).

Beslismoment: de gemeente beslist tot planologische regeling voor de uitbreiding.

N.B. Het is voorstelbaar, dat voorafgaand aan het formele indienen van een plan bij gemeente of adviescommissie, een informele sondering over het plan plaatsvindt bij de provincie.

Overigens zal, vooral voor de ondernemers, nog een handboek/folder worden opgesteld, waarin te nemen stappen, de procedure, de bevoegdheden en de toetsmomenten van de diverse overheden en instanties zullen worden neergelegd.

5.4 Flankerend beleid noodzakelijk voor de kwaliteitsimpuls

Om tot een kwaliteitsimpuls te komen van het totale toeristisch- recreatieve product op de Veluwe is naast inzet van de ondernemers met goede bedrijfsplannen ook inzet nodig van de overheid en andere partijen zoals VVV, detailhandel, horeca en natuurbeherende organisaties. De overheid en ondernemersverenigingen kunnen hierin een stimulerende en realiserende rol vervullen.

Hierbij kan gedacht worden aan:

- Opstellen intergaal toeristisch recreatief beleidsplan gemeenten waarin de clustervisie is opgenomen. In dit plan ook aandacht voor zaken die het gedrag van de recreant in de gewenste richting te sturen om de invloed op de natuur en omgeving te beperken.
- Stimuleren van samenwerking tussen de diverse partijen (arrangementen, ontwikkelen gezamenlijke voorzieningen, activiteiten in het dorp of de natuur, promotie);
- Zorgdragen voor duidelijke routes en paden in overleg met ondernemers en natuurbeherende organisaties;
- Verbeteren sfeer en imago dorpen door inrichting, openingstijden winkels en horeca, organiseren van activiteiten, beschikbaarheid detailhandel.

Bijlage 1: Respons cluster Ermelo

ERMELO ZUIDOOST

DRIEHOEK-DE
FIJN-OORD
IN DE RIMBOE
KLEINE KRIEMELKUIL-DE
KRIEMELBERG-DE
MARBACKA
PAALBERG-DE
PELIKAAN-DE
TOVERBERG-DE
VOSSEHOL-HET

Bijlage 2: Marktstrategieën

Achter de geïntroduceerde ontwikkelingsmogelijkheden schuilt een marktgerichte filosofie. Dit houdt in dat op *alle abstractieniveaus* gedacht wordt in 'producten en markten'. De te introduceren marktstrategieën zijn hieronder schematisch weergegeven en vervolgens beschreven:

<i>Markt</i> <i>Product</i>	<i>Bestaand</i>	<i>Nieuw</i>
<i>Bestaand</i>	Marktpenetratie	Marktontwikkeling
<i>Nieuw</i>	Productontwikkeling	Diversificatie

Vier alternatieven:

Marktpenetratie (bestaande producten en markten verder ontwikkelen). Concreet betekent dit onder andere: het intensiever benutten van capaciteit, het scheppen van randvoorwaarden. Bijvoorbeeld door uitbreiden capaciteit, klantenservice, subsidies, oplossen knelpunten infrastructuur, et cetera. Veelal zijn dit acties met de bestaande partijen in gebieden te realiseren.

Productontwikkeling (vanuit bestaande markten nieuwe producten). Dit betekent dat de verschillende productonderdelen ontwikkeld kunnen worden voor de bestaande markten, wat tot gevolg heeft dat de regio als 'product' aantrekkelijker wordt. Het ontwikkelingstraject van de productelementen dient goed bewaakt te worden, vooral om te bepalen of de bestaande partijen werkelijke in staat zijn tot productontwikkeling te komen. Soms is de inbreng van nieuwe spelers onontbeerlijk.

Marktontwikkeling (vanuit bestaande producten nieuwe markten ontwikkelen). Met deze strategie wordt getracht om de regio te verkopen aan 'nieuwe doelgroepen en markten', dit vanuit het bestaande aanbod aan productelementen. De uitvoering van deze strategie vraagt een gerichte marketinginspanning. Voor het product geldt dat tot een goede afstemming van partijen dient et worden gekomen.

Diversificatie (nieuwe producten voor nieuwe markten). Aan twee kanten dient deze strategie van de grond af aan opgebouwd te worden. Indien de strategie slaagt, zijn de gevolgen groot, echter ook de risico's zijn groter: het nieuwe product kan een 'vreemdlichaam' zijn in haar omgeving, bovendien heeft de regio vaak hierin weinig aanknopingspunten of ervaring (alles is nieuw). Indien de situatie zich voordoet (bijvoorbeeld een investeerder meldt zich met een plan aan), zal een zorgvuldige afweging gemaakt dienen te worden. Heldere en objectieve criteria zijn derhalve nodig om een afweging te maken.

Strategische alternatieven: kiezen of combineren?

Deze marktstrategieën sluiten elkaar niet uit, maar kunnen naast elkaar worden uitgevoerd. Ieder strategisch 'alternatief' heeft een eigen ontwikkelingsperiode, benadrukt verschillende markten en/of productelementen, of kent andere betrokken partijen.

Bijlage 3: Randvoorwaarden Groei en Krimp

De Gedeputeerde Staten van de Provincie Gelderland heeft in december 2002 inhoudelijke randvoorwaarden voor Groei en Krimp vastgesteld. Deze zijn opgenomen in het Ontwerp Streekplan Gelderland (januari 2005). Deze randvoorwaarden (zie box 1) staan aan de basis van de clustervisies.

De volgende uitgangspunten van de provincie zijn van belang voor beoordeling van uitbreidingsplannen.

- Groei en krimp houden elkaar in evenwicht; het groei- en krimpscenario leidt per saldo tot 0-groei in **hectares** verblijfsrecreatie op het Veluwe massief.).
- Groei vindt plaats binnen de aangegeven zoekgebieden voor groeiclusters van bedrijven. (Voorwaarde is dat de betreffende uitbreiding of omzetting past in de ontwikkelingsvisie die voor het gehele groeigebied is opgesteld.
- Groei wordt ingezet voor toeristische verblijfsrecreatie, d.w.z. voor verblijfsrecreatie, waarbij sprake is van een toeristische verhuur van overnachtingseenheden (tenten, toer- en stacaravans, recreatiebungalows) onder een bedrijfsmatige exploitatie van het terrein
- Groei wordt ingezet ten behoeve van kwaliteitsverbetering van de bedrijven; deze kwaliteitsverbetering heeft zowel betrekking op de bedrijven zelf, als op de omringende natuur.
- Terreinen, waar permanente bewoning plaatsvindt, worden uitgesloten van groei; dergelijke terreinen kunnen alleen nog in aanmerking voor mogelijke ontwikkelingskansen, wanneer gegarandeerd is, dat de permanente bewoning is beëindigd.
- Krimp wordt in eerste instantie gezocht in de in het scenario aangegeven solitaire bedrijven.
- Krimp vindt plaats hetzij via sanering van bedrijven, hetzij via uitplaatsing naar de aan de Veluwe grenzende gebieden. In beginsel vindt dit plaats op basis van vrijwilligheid en goed overleg met de betrokken ondernemers.
- In het kader van het groei- en krimpscenario is sprake van een specifieke toepassing van het regime van bos- en natuurcompensatie. Daarbij vindt de fysieke compensatie voor de groei plaats in de vorm van realisering van de krimplocaties; hierbij wordt uitgegaan van 100% compensatie in plaats van de gebruikelijke 120, 130 of 140%.

Box 1: Randvoorwaarden Groei- en Krimp provincie Gelderland